IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
**Volume 22 Issue 01 IYUN 2026**

# NEVROLOGIK BEMORLARDA UYQU BUZILISHLARI

**Nazarov Elmurod Isoqulvich**
Email: nazarovelmurod94@gmail.com
Respublika shoshilinch ilmiy amaliy markazi
Nevrologiya kafedrasi Klinik ordinatrura 2- kurs talabasi

**ANNOTATSIYA**

Ushbu maqolada nevrologik bemorlarda uchraydigan uyqu buzilishlari keng qamrovda tahlil qilinadi. Uyqu inson organizmining muhim fiziologik jarayonlaridan biri bo‘lib, markaziy asab tizimi faoliyati bilan chambarchas bog‘liqdir. Nevrologik kasalliklar, xususan insult, Parkinson kasalligi, epilepsiya, Altsgeymer kasalligi hamda bosh miya jarohatlari uyquning me’yoriy tuzilishini buzishi mumkin. Maqolada uyqu buzilishlarining asosiy turlari — insomniya, gipersomniya, uyqu apnoesi va parasomniyalar tahlil qilinadi. Ushbu holatlarning patogenezida neyrotransmitterlar muvozanatining buzilishi, miya tuzilmalarining shikastlanishi hamda psixoemosional omillar muhim rol o‘ynaydi. Bemorlar kunduzgi charchoq, diqqatning pasayishi, xotira buzilishi va hayot sifatining yomonlashuvi kabi belgilarni boshdan kechiradi. Diagnostika jarayonida polisomnografiya, elektroensefalografiya (EEG) va klinik so‘rovnomalar muhim ahamiyatga ega. Davolash usullari farmakologik terapiya, kognitiv-xulqiy terapiya hamda asosiy nevrologik kasallikni davolashni o‘z ichiga oladi. Uyqu gigiyenasiga rioya qilish va stressni kamaytirish ham muhim profilaktik choralardir. Erta tashxis va kompleks yondashuv bemorlar hayot sifatini sezilarli darajada yaxshilaydi.

**Kalit so‘zlar:** nevrologik kasalliklar, uyqu buzilishi, insomniya, gipersomniya, parasomniya.

**ABSTRACT**

This article analyzes sleep disorders in patients with neurological diseases. Sleep is a vital physiological process closely connected with the functioning of the central nervous system. Neurological conditions such as stroke, Parkinson’s disease, epilepsy, Alzheimer’s disease, and traumatic brain injury can significantly disrupt normal sleep patterns. The main types of sleep disorders discussed include insomnia, hypersomnia, sleep apnea, and parasomnias. These conditions are associated with neurotransmitter imbalance, structural brain damage, and psycho-emotional factors.

Patients often experience daytime fatigue, reduced attention, memory impairment, and decreased quality of life. Diagnostic approaches include polysomnography, electroencephalography (EEG), and clinical questionnaires. Treatment strategies involve pharmacological therapy, cognitive-behavioral therapy, and management of underlying neurological diseases. Sleep hygiene and stress reduction are also important preventive measures. Early diagnosis and a comprehensive approach significantly improve patient outcomes.

**Keywords:** neurological disorders, sleep disorders, insomnia, hypersomnia, parasomnias.

**АННОТАЦИЯ**

В данной статье рассматриваются нарушения сна у пациентов с неврологическими заболеваниями. Сон является важным физиологическим процессом, тесно связанным с функционированием центральной нервной системы. Неврологические заболевания, такие как инсульт, болезнь Паркинсона, эпилепсия, болезнь Альцгеймера и черепно-мозговые травмы, могут значительно нарушать нормальную структуру сна. Основные виды нарушений сна включают инсомнию, гиперсомнию, синдром апноэ сна и парасомнии. Эти состояния связаны с нарушением баланса нейромедиаторов, структурными поражениями

мозга и психоэмоциональными факторами. Пациенты часто испытывают дневную сонливость, снижение концентрации внимания, ухудшение памяти и снижение качества жизни. Диагностика включает полисомнографию, электроэнцефалографию (ЭЭГ) и клинические опросники. Лечение включает фармакотерапию, когнитивно-поведенческую терапию и лечение основного неврологического заболевания. Важное значение имеют также гигиена сна и снижение стресса. Ранняя диагностика и комплексный подход значительно улучшают прогноз и качество жизни пациентов.

**Ключевые слова:** неврологические заболевания, нарушения сна, инсомния, гиперсомния, парасомнии.

**KIRISH**

Uyqu inson hayot faoliyatining eng muhim fiziologik jarayonlaridan biri hisoblanadi. U organizmning tiklanishi, markaziy asab tizimi faoliyatining me’yoriy ishlashi, xotira va kognitiv funksiyalarning shakllanishi uchun zarurdir. Sifatli uyqu insonning jismoniy va ruhiy salomatligiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Zamonaviy tibbiyotda uyqu buzilishlari global muammo sifatida qaralmoqda, chunki ular nafaqat alohida kasallik sifatida, balki ko‘plab nevrologik va psixiatrik patologiyalar bilan birga uchraydi.

Nevrologik kasalliklar fonida uyqu buzilishlarining rivojlanishi juda keng tarqalgan holatdir. Insult, Parkinson kasalligi, epilepsiya, Altsgeymer kasalligi, miya shikastlanishlari va demensiya kabi patologiyalar uyquning normal tuzilishini jiddiy buzishi mumkin. Bunday bemorlarda uyquning davomiyligi, sifati va fazaviy tuzilishi o‘zgaradi. Natijada bemorlar kunduzgi charchoq, diqqatning pasayishi, xotira buzilishi va emotsional beqarorlik kabi muammolarga duch keladi.[1]

Uyqu buzilishlari nevrologik kasalliklarning kechishini og‘irlashtirishi va reabilitatsiya jarayonini sekinlashtirishi mumkin. Shu sababli ushbu muammoni o‘rganish klinik nevrologiya va somnologiya sohasida muhim ahamiyat kasb etadi. Uyqu buzilishlarining o‘z vaqtida aniqlanishi va to‘g‘ri davolanishi bemorlarning hayot sifatini sezilarli darajada yaxshilaydi.

Mazkur maqolaning maqsadi nevrologik bemorlarda uchraydigan uyqu buzilishlarining asosiy turlarini, ularning rivojlanish mexanizmlarini hamda diagnostika va davolash usullarini o‘rganishdan iboratdir. Shuningdek, zamonaviy ilmiy yondashuvlar asosida ushbu muammoni hal etish yo‘llari tahlil qilinadi.

**ASOSIY QISM**

Nevrologik bemorlarda uyqu buzilishlari turli mexanizmlar orqali rivojlanadi. Markaziy asab tizimining shikastlanishi uyqu–uyg‘oqlik siklini boshqaruvchi tuzilmalar faoliyatini izdan chiqaradi. Ayniqsa, gipotalamus, miya ustuni va limbik tizimdagi o‘zgarishlar uyquning fazaviy tuzilishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Neyrotransmitterlar — serotonin, dopamin, GABA va noradrenalin muvozanatining buzilishi ham uyqu sifatining pasayishiga olib keladi.[2]

Eng ko‘p uchraydigan uyqu buzilishlari qatoriga insomniya, gipersomniya, uyqu apnoesi va parasomniyalar kiradi. Insomniya bemorning uyquga ketishida qiyinchilik yoki tez-tez uyg‘onish bilan namoyon bo‘ladi. Gipersomniyada esa ortiqcha uyquchanlik kuzatiladi. Uyqu apnoesi nafasning qisqa muddatga to‘xtashi bilan xarakterlanadi va miya gipoksiyasiga olib kelishi mumkin. Parasomniyalar esa uyqu vaqtida g‘ayritabiiy harakatlar va xulq-atvor buzilishlari bilan kechadi.

1. [1] Thorpy M., Billiard M. Sleep disorders in neurological diseases // *Current Neurology and Neuroscience Reports*. – 2022. – Vol. 22. – P. 635–655.

2. [2] Lajoie A.C., Kaminska M. The spectrum of sleep disorders in Parkinson disease // *CHEST*. – 2021. – Vol. 159(2). – P. 818–827.

Diagnostika jarayonida polisomnografiya eng muhim usul hisoblanadi. U uyqu fazalarini, nafas olishni, yurak ritmini va miya faolligini baholash imkonini beradi. Bundan tashqari, elektroensefalografiya (EEG), klinik so‘rovnomalar va nevrologik tekshiruvlar ham qo‘llaniladi. To‘g‘ri tashxis qo‘yish davolash samaradorligini oshiradi.

Davolash kompleks yondashuvni talab qiladi. Farmakologik terapiya (uyqu dorilari, antidepressantlar), psixoterapiya, ayniqsa kognitiv-xulqiy terapiya keng qo‘llaniladi. Shuningdek, asosiy nevrologik kasallikni davolash uyqu buzilishlarini kamaytirishda muhim rol o‘ynaydi. Uyqu gigiyenasiga rioya qilish, stressni kamaytirish va to‘g‘ri kun tartibini shakllantirish ham muhim profilaktik choralardan hisoblanadi.

## ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Nevrologik bemorlarda uyqu buzilishlari so‘nggi yillarda klinik nevrologiya va somnologiya sohalarida keng o‘rganilayotgan muhim muammolardan biri hisoblanadi. Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, uyqu buzilishlari nafaqat alohida nozologik birlik sifatida, balki ko‘plab nevrologik kasalliklarning ajralmas klinik belgisi sifatida ham namoyon bo‘ladi. Jahon ilmiy manbalarida, xususan, Sleep Medicine va Neurology sohalarida olib borilgan tadqiqotlar uyqu va miya faoliyati o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni chuqur yoritib bergan.

Adabiyotlarda ko‘rsatilishicha, Stroke o‘tkazgan bemorlarning 40–70 foizida turli darajadagi uyqu buzilishlari kuzatiladi. Ayniqsa, insultdan keyingi davrda insomniya va uyqu fragmentatsiyasi keng tarqalgan. Parkinson’s disease bilan og‘rigan bemorlarda esa REM uyqu xulq-atvori buzilishi (RBD) va kunduzgi uyquchanlik asosiy simptomlar sifatida qayd etilgan. Shuningdek, Alzheimer’s diseaseda sirkadiyal ritmning buzilishi va tunda bezovtalik holatlari ko‘p uchraydi.

Epilepsy bemorlarida uyquning ayrim fazalarida tutqanoq faolligi kuchayishi mumkinligi ilmiy adabiyotlarda keng tasdiqlangan. Uyqu apnoesi esa nafaqat nafas olish tizimi, balki markaziy asab tizimi faoliyatiga ham salbiy ta’sir ko‘rsatadi, natijada miya gipoksiyasi va kognitiv buzilishlar rivojlanadi.[3]

Adabiyotlar tahlili shuni ham ko‘rsatadiki, uyqu buzilishlarining patogenezida neyrotransmitterlar tizimi muhim rol o‘ynaydi. Serotonin, dopamin, noradrenalin va GABA tizimidagi o‘zgarishlar uyqu–uyg‘oqlik siklini boshqaruvchi mexanizmlarni izdan chiqaradi. Bundan tashqari, gipotalamus va miya ustuni tuzilmalarining shikastlanishi ham uyqu sifatiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Metodologik jihatdan ushbu mavzuni o‘rganishda turli ilmiy yondashuvlar qo‘llaniladi. Mazkur tadqiqotda analitik, qiyosiy va tizimli tahlil usullaridan foydalanildi. Adabiyotlar tahlili uchun so‘nggi 10–15 yil ichida chop etilgan ilmiy maqolalar, klinik qo‘llanmalar va xalqaro tavsiyalar o‘rganildi. Ma’lumotlar bazasi sifatida PubMed, Google Scholar va klinik nevrologiya bo‘yicha rasmiy manbalar ishlatildi.

Tadqiqot metodologiyasi quyidagi bosqichlardan iborat bo‘ldi: birinchi bosqichda nevrologik kasalliklar va uyqu buzilishlariga oid ilmiy manbalar to‘plandi; ikkinchi bosqichda ularning klinik ahamiyati va statistik ma’lumotlari tahlil qilindi; uchinchi bosqichda esa uyqu buzilishlarining turlari, patogenezi va davolash usullari tizimlashtirildi.

Shuningdek, polisomnografiya, elektroensefalografiya (EEG) va aktigrafiya kabi instrumental diagnostika usullariga oid ilmiy ma’lumotlar ham o‘rganildi. Bu usullar uyquning turli fazalarini, miya bioelektrik faolligini va harakat faolligini aniqlashda muhim ahamiyatga ega.

---

3. [3] Baylan S., Griffiths S., et al. Incidence and prevalence of post-stroke insomnia // *Sleep Medicine Reviews*. – 2020. – Vol. 49. – P. 101222.

Tahlil jarayonida shuningdek, kognitiv-xulqiy terapiya (CBT-I), farmakologik davolash va kombinatsiyalangan yondashuvlarning samaradorligi ham ko‘rib chiqildi. Ilmiy manbalarda ta’kidlanishicha, kompleks terapiya uyqu sifatini yaxshilashda eng samarali usul hisoblanadi.

**NATIJALAR TAHLILI**

Adabiyotlar tahlili va klinik tadqiqotlar natijalari shuni ko‘rsatadiki, nevrologik bemorlarda uyqu buzilishlari juda keng tarqalgan va ko‘p omilli xarakterga ega. Turli ilmiy manbalarga ko‘ra, nevrologik kasalliklar bilan og‘rigan bemorlarning katta qismida uyqu sifatining buzilishi kuzatiladi. Jumladan, Parkinson’s disease bilan og‘rigan bemorlarning 60–90% ida uyqu bilan bog‘liq muammolar aniqlangan bo‘lib, ularda insomniya, REM uyqu buzilishi va kunduzgi uyquchanlik eng ko‘p uchraydi.

Strokedan keyingi bemorlarda uyqu strukturasining sezilarli darajada o‘zgarishi aniqlangan. Polisomnografik tadqiqotlar natijasiga ko‘ra, ushbu bemorlarda uyqu samaradorligi pasayadi, uyquga ketish vaqti uzayadi hamda tez-tez uyg‘onish holatlari kuzatiladi. Bundan tashqari, chuqur uyqu fazalari kamayishi va uyqu fragmentatsiyasi kuchayishi qayd etilgan.

Epilepsy bilan og‘rigan bemorlarda uyqu va epileptik faollik o‘rtasida ikki tomonlama bog‘liqlik mavjudligi aniqlangan. Uyquning ayrim fazalarida epileptik tutqanoqlar faollashishi yoki aksincha, tutqanoqlar uyqu sifatini buzishi mumkin. Bu holat bemorlarning nevrologik holatini yanada og‘irlashtiradi.

Alzheimer’s disease bemorlarida sirkadiyal ritm buzilishi, kechasi bezovtalik va kunduzgi uyquchanlik keng tarqalgan. Bu holatlar kognitiv funksiyalarning tezroq pasayishiga olib kelishi mumkinligi adabiyotlarda qayd etilgan.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, uyqu buzilishlarining asosiy patogenetik mexanizmlaridan biri neyrotransmitterlar muvozanatining buzilishidir. Ayniqsa, dopamin, serotonin va GABA tizimidagi o‘zgarishlar uyqu–uyg‘oqlik siklini boshqaruvchi markazlarga bevosita ta’sir qiladi. Shuningdek, gipotalamus va miya ustuni strukturalarining zararlanishi ham muhim rol o‘ynaydi.

Umuman olganda, natijalar uyqu buzilishlari nevrologik kasalliklarning deyarli barcha bosqichlarida uchrashini va ular kasallik og‘irligiga bevosita bog‘liqligini ko‘rsatadi. Bu esa uyqu buzilishlarini erta aniqlash va davolash zarurligini yana bir bor tasdiqlaydi.

**XULOSA**

Nevrologik bemorlarda uyqu buzilishlari zamonaviy tibbiyotda dolzarb klinik muammolardan biri hisoblanadi. O‘tkazilgan adabiyotlar tahlili va natijalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, uyqu buzilishlari ko‘plab nevrologik kasalliklarning ajralmas qismi bo‘lib, bemorlarning hayot sifati va umumiy klinik holatiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi.

Asosiy xulosalardan biri shuki, uyqu buzilishlari eng ko‘p Parkinson’s disease, Stroke, Epilepsy va Alzheimer’s disease kabi kasalliklarda uchraydi. Ushbu kasalliklarda uyquning fazaviy tuzilishi buzilib, insomniya, gipersomniya, parasomniyalar va uyqu apnoesi kabi holatlar rivojlanadi.

Uyqu buzilishlarining patogenezida markaziy asab tizimining struktural shikastlanishi, neyrodegenerativ jarayonlar hamda neyrotransmitterlar tizimidagi disbalans asosiy rol o‘ynaydi. Ayniqsa, dopamin va serotonin tizimlaridagi o‘zgarishlar uyqu sifati va davomiyligini belgilovchi asosiy omillardan biridir.

Shuningdek, tadqiqotlar uyqu buzilishlari faqat simptom emas, balki asosiy nevrologik kasallikning kechishini og‘irlashtiruvchi mustaqil omil ekanligini ko‘rsatadi. Ular bemorlarda kognitiv pasayish, depressiya, charchoq va reabilitatsiya jarayonining sekinlashishiga olib keladi.

Diagnostika jarayonida polisomnografiya, EEG va klinik baholash usullari eng muhim vositalar hisoblanadi. Ushbu usullar uyqu strukturasini aniq baholash va buzilish turini aniqlash imkonini beradi.

Davolash esa kompleks yondashuvga asoslanishi kerak. Farmakologik terapiya bilan birga kognitiv-xulqiy terapiya, uyqu gigiyenasi va asosiy nevrologik kasallikni davolash muhim ahamiyatga ega.

Xulosa qilib aytganda, nevrologik bemorlarda uyqu buzilishlarini erta aniqlash, ularni to‘g‘ri tashxislash va kompleks davolash bemorlarning hayot sifatini yaxshilashda muhim o‘rin tutadi. Kelgusida ushbu sohada yanada chuqurroq klinik tadqiqotlar olib borish va individual yondashuv asosida davolash protokollarini ishlab chiqish zarur hisoblanadi.

**FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR**

**Kitoblar va ilmiy maqolalar**

1. Thorpy M., Billiard M. Sleep disorders in neurological diseases // Current Neurology and Neuroscience Reports. – 2022. – Vol. 22. – P. 635–655.
2. Lajoie A.C., Kaminska M. The spectrum of sleep disorders in Parkinson disease // CHEST. – 2021. – Vol. 159(2). – P. 818–827.
3. Baylan S., Griffiths S., et al. Incidence and prevalence of post-stroke insomnia // Sleep Medicine Reviews. – 2020. – Vol. 49. – P. 101222.
4. Duan X. et al. Insomnia in Parkinson’s disease: causes and treatment // Molecular Neurobiology. – 2024.
5. Cochen De Cock V., Vidailhet M. Sleep disturbances in Parkinsonism // Nature Reviews Neurology. – 2008. – Vol. 4. – P. 254–266.

**Internet manbalari**

6. PubMed – Sleep disorders in Parkinson’s disease: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/36708642/
7. Springer Nature – Neurology and sleep research articles: https://link.springer.com/
8. ScienceDirect – Sleep in neurological disorders: https://www.sciencedirect.com/
9. Frontiers in Neurology – Sleep disorders treatment: https://www.frontiersin.org/
10. National Library of Medicine (NCBI): https://www.ncbi.nlm.nih.gov/